

การพัฒนาโปรแกรมการศึกษานอกระบบโรงเรียน เพื่อพัฒนาภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงเชิงพุทธสำหรับแม่ชีไทย*

The Development of a Non-Formal Education Program to Enhance the Buddhist Transformational Leadership for Thai Nuns

บันทึก ปัญญารัตน์¹

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาโปรแกรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนเพื่อศึกษา (1) พัฒนาภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงเชิงพุทธสำหรับแม่ชีไทย (2) เพื่อศึกษาผลการทดลองใช้โปรแกรมการศึกษา และ (3) เพื่อศึกษาปัจจัยและเงื่อนไขที่เกี่ยวข้องของการนำโปรแกรมการศึกษาไปใช้ กลุ่มตัวอย่างในการวิจัยนี้ได้แก่ แม่ชีสังกัดสถาบันแม่ชีไทย จำนวน 30 คน เก็บรวบรวมข้อมูลด้วยแบบสอบถามและวิเคราะห์ข้อมูลใช้สถิติที่ทดสอบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยระหว่างกลุ่ม ผลการวิจัยพบว่า (1) โปรแกรมการศึกษานอกระบบโรงเรียน ประกอบด้วย (1) การกำหนดพื้นฐานสำหรับโปรแกรม (2) การวิเคราะห์สถานการณ์สำหรับกลุ่มผู้บริการ (3) การพิจารณาผลที่พึงประสงค์ (4) การกำหนดแหล่งทรัพยากรและการสนับสนุน (5) การสร้างแผนการเรียนรู้ (6) โปรแกรมการปฏิบัติงาน (7) ความน่าเชื่อถือของการใช้ทรัพยากร (8) การรายงานค่าของโปรแกรมและองค์ประกอบของการเรียนรู้ หลักการเรียนรู้ผ่านฐาน กายใจ ความคิด และหลักการเป็นผู้สอน ได้แก่ การรับฟังด้วยใจอย่างลึกซึ้ง กระบวนการคิดในการวางแผน การจับประเด็น การสื่อสารที่เข้าใจง่าย การตั้งคำถามเชื่อมโยง และการสรุปบทเรียน (2) กลุ่มทดลองที่เข้าร่วมโปรแกรมไม่มีความแตกต่างกันทั้งก่อนและหลังเข้าร่วมโปรแกรม และ (3) ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับโปรแกรมการศึกษานอกระบบโรงเรียน ได้แก่ (1) การกำหนดความใกล้เคียงของอายุพรรษาของแม่ชี (2) ความเข้าใจในหลักธรรมพื้นฐานของผู้สอน (3) เนื้อหาและการนำไปใช้ได้จริง (4) การคิดวิเคราะห์กิจกรรมการเรียนรู้ (5) ความเหมาะสมด้านระยะเวลา และ (6) การจัดกิจกรรมในวัดหรือสถานปฏิบัติธรรม และเงื่อนไขในการนำไปใช้ได้แก่ การลำดับความยากง่ายเชิงเนื้อหา และ การพัฒนากิจกรรมเพื่อมุ่งการพัฒนาความสามารถด้านการแสดงออกและการนำเสนอความคิดเชิงรูปธรรม

คำสำคัญ: การพัฒนาโปรแกรมการศึกษานอกระบบโรงเรียน, ภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงเชิงพุทธ, แม่ชีไทย

¹ นักศึกษาหลักสูตรการศึกษาดลอดชีวิต สาขาวิชาการศึกษาอกระบบโรงเรียน คณะครุศาสตร์

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

*เป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์ระดับปริญญาเอก จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ปีการศึกษา 2555

อาจารย์ที่ปรึกษา: ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วรรัตน์ ปทุมเจริญวัฒนา

อาจารย์ที่ปรึกษาร่วม: ดร.วิศน์ ศิลตระกูล

Abstract

The purpose of this research were to: (1) develop a non-formal education program in there areas to enhance transformational buddhist leadership for Thai Nuns (2) To implement a non-formal education program, (3) To study factors and conditions related to the use of non-formal education programs. This study was based on the experimental research one group pretest-posttest design. The samples in this study consisted of 30 Thai Nuns. Instruments used for collecting data were scales. Data were analyzed by using the two-tailed t-test. The research findings were as follows: (1) The components of a non-formal education program were: (1) identification of the basis for the program, (2) situation analysis of community and Clientele, (3) identification of desired outcomes, (4) identification of resources and support, (5) design of an instructional plan, (6) program of action, (7) accountability of resources, and (8) communication of the value of the program. There were two essential parts of the program; one was the learning process through the awareness of body, mind and thoughts. The other part was to utilize an instructional methods which related to deep-listening, a process of thinking for planning, key point apprehension, simplifying communication, deep and related questioning, and learning conclusion. (2) There was no significant differences between the pre-test and post-test in the experimental group at the .05 level and (3) The factors concerning the non-formal education program and the conditions related to the use of the program that might have affected the program including (1) selecting participants with approximately the same number of years of nun hood, (2) the instructors' understanding of dharma philosophy, (3) practicality of course content, (4) stressing analytical thinking on the part of the participants, (5) the sufficient time allowed for conducting the program (6) a place of instruction conducive to learning.

Keywords: non-formal educational program, transformational Buddhist leadership, Thai Nuns.

ความนำ

แม่ชีเป็นสตรีที่มีบทบาทในการใช้ธรรมะแก้ไข ปัญหาสังคมและพัฒนาสังคม เช่น การจัดกิจกรรม สำหรับเด็กและครอบครัว การให้คำปรึกษาปัญหาชีวิต และครอบครัว ปัญหาของเยาวชน แม่ชีจึงควรได้รับการ พัฒนาให้มีความรู้ความสามารถและประพฤติดน ได้เหมาะสมกับสถานภาพความเป็นแม่ชี โดยเฉพาะอย่างยิ่งการพัฒนาแม่ชีให้มีภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลง เพื่อสร้างคุณประโยชน์ให้แก่พระศาสนาและสังคมไทย ได้เต็มศักยภาพยิ่งขึ้น ปัจจุบันแม่ชี ส่วนใหญ่ไม่ได้รับการ ยกย่องจากสังคมเท่าที่ควรทั้งนี้ เพราะแม่ชีไม่มีสถานภาพ เป็นนักบวชหรือมิใช่เป็นผู้สืบทอดพระพุทธศาสนา มาแต่อดีตทำให้สิทธิต่างๆ ถูกจำกัดไปด้วย เนื่องจากมี สถานภาพเป็นเพียงผู้อาศัย วัดจึงมิได้รับการเหลียวแล

จากฝ่ายต่างๆ เรื่องสิทธิ งานในหน้าที่ของแม่ชี ส่วนใหญ่ ได้แก่ การทำครัวและการทำความสะอาดภายในวัด ส่วนความสนใจด้านการศึกษาขึ้นอยู่กับตัวแม่ชีแต่ละ บุคคล สำหรับบทบาทในการพัฒนาสังคม ทั้งพระ และเจ้าหน้าที่กรมการศาสนา ตลอดจนทั้งประชาชน มีความเห็นว่า แม่ชีควรมีบทบาทเช่นเดียวกับพระสงฆ์ คือ อบรมศีลธรรมและฝึกสมาธิแก่ประชาชน แม่ชีควรมี บทบาทสำคัญแก่ชีวิตชุมชนเช่นกัน บทบาทและหน้าที่ หนึ่งที่เกื้อกูลสังคมของแม่ชีปัจจุบัน ได้แก่ บทบาทเรื่อง การสั่งสอน การให้การศึกษาทั้งทางโลกและทางธรรม การสงเคราะห์เด็กผู้หญิง การพัฒนาอาชีพและพัฒนา ชนบท อย่างไรก็ตาม ภายใต้กฎเกณฑ์ทางพระพุทธ ศาสนาในสังคมไทย พระสงฆ์ในฐานะที่เป็นชายได้รับ สถานะสูงในสังคมทั้งทางโลกและทางธรรม

ในการศึกษาความต้องการของแม่ชีในการเรียนรู้ที่จะช่วยส่งเสริมบทบาทการทำงานของแม่ชีให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น ความคาดหวังของแม่ชีในการทำประโยชน์ต่อพระพุทธศาสนา การพัฒนาทักษะที่จำเป็นต่อการทำงานเผยแผ่ธรรมะ บทบาทของครูผู้สอนวิชาพระพุทธศาสนา การช่วยเหลือโครงการต่าง ๆ ในชุมชน ซึ่งทำให้พบว่า แม่ชีอีกมากที่นอกจากการบวชเพื่อปฏิบัติธรรมแล้ว ยังมีความต้องการที่จะช่วยเหลือคนด้วยการใช้หลักธรรมและทำประโยชน์ให้กับสังคม ทำให้การทำงานของแม่ชีมีลักษณะของการทำงานพัฒนาชุมชนแต่เน้นการใช้ธรรมะและการปฏิบัติธรรมไปให้ความรู้แก่ชุมชนเพื่อการเผยแผ่งานพระพุทธศาสนา สร้างคนเป็นเกิดความสุขและเลื่อมใสในหลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนา และการทำงานเหล่านี้ได้ดั่งนั้น มีความจำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องได้รับการฝึกฝนและปฏิบัติ ให้เกิดความรู้ความสามารถในการทำงานได้จริง เพราะแม่ชียังขาดการเรียนรู้ให้มีความรู้ความสามารถในการทำงาน แม้ว่าพื้นฐานความรู้เรื่องหลักธรรม เป็นสิ่งที่แม่ชีมีความรู้ความเข้าใจเป็นอย่างดี ดังนั้นสิ่งสำคัญในการสนับสนุนแม่ชีให้มีความรู้เท่าทันต่อการเปลี่ยนแปลงของสังคม แม่ชีจึงจำเป็นต้องศึกษาหาความรู้เพิ่มเติม เช่น เมื่อเป็นผู้บรรยายธรรมแม่ชีต้องมีทักษะการพูดที่ดีในการสอนธรรมะ มีความสามารถในการจูงใจผู้ฟังให้เกิดความซาบซึ้งและเข้าใจหลักธรรมคำสอน เมื่อเป็นผู้รับฟังปัญหาทุกข์ใจของผู้อื่น ต้องมีทักษะฟังอย่างเข้าใจ และสามารถจับประเด็นสิ่งที่ฟังเพื่อช่วยบรรเทาความทุกข์ใจของผู้อื่นได้ เมื่อต้องทำงานร่วมกับผู้อื่นหรือคนในชุมชนและทำหน้าที่เป็นผู้นำแม่ชีควรจะมีวิธีการทำงานร่วมกับคนอื่นให้งานบรรลุเป้าหมาย เป็นต้น นอกจากการใช้หลักธรรมนำไปสู่การปฏิบัติแล้วแม่ชีควรพัฒนาตนเองเป็นผู้ใฝ่เรียนรู้อย่างต่อเนื่อง แม้ว่าสถานภาพของการเป็นแม่ชียังไม่ชัดเจน แต่การทำงานโดยภาพรวมเพื่อช่วยเหลือสังคมของแม่ชีกำลังขยายวงกว้างมากขึ้น ดังนั้นการส่งเสริมให้แม่ชีมีความรู้ความสามารถในการทำงานเพื่อพระพุทธศาสนานั้น เป็นการต่อยอดความรู้ความสามารถของแม่ชีได้จริง

นอกจากนี้ การปฏิบัติในชีวิตส่วนตัวแม่ชียังมีความเป็นอยู่ที่ยึดหยุ่น เชื่อมกับสังคมของชาวบ้านได้ดีกว่าพระภิกษุ เพราะไม่มีวินัยเป็นกรอบมาก ดังนั้นเพื่อให้แม่ชีได้ทำประโยชน์ได้หลายอย่าง การพัฒนาแม่ชีโดยการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนจึงมีส่วนส่งเสริมและสนับสนุนการพัฒนาสำคัญในทุกด้านไม่ว่าจะเป็นการศึกษา การฝึกอบรมและการฝึกทักษะด้านผู้นำโดยการพัฒนาโปรแกรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนเพื่อพัฒนาภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงเชิงพุทธสำหรับแม่ชีไทย เพื่อพัฒนาให้แม่ชีมีความรู้ความสามารถในการพัฒนาตนเองฝึกฝนปฏิบัติธรรมและทำหน้าที่เผยแผ่ธรรมะในบทบาทงานด้านพระพุทธศาสนา ซึ่งจะนำไปสู่แม่ชีที่มีความรู้ความสามารถและสามารถพัฒนาตนเองได้อย่างต่อเนื่อง ผู้วิจัยจึงได้นำหลักการเรียนรู้ตามแนวคิดนีโอฮิวแมนนิสและกระบวนการเรียนการสอนผู้ใหญ่ (Knowles, 1980) และเนื้อหาภาวะผู้นำของปรีดา เรืองวิชาธร (2551) มาใช้ในกระบวนการจัดกิจกรรมของการพัฒนาโปรแกรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนสำหรับแม่ชีไทยได้ครอบคลุม เพื่อพัฒนาแม่ชีให้มีความรู้ความสามารถของความเป็นผู้นำเพื่อสานต่องานพระพุทธศาสนาอย่างยั่งยืน

วัตถุประสงค์การวิจัย

- 1) เพื่อพัฒนาโปรแกรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนเพื่อพัฒนาภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงเชิงพุทธสำหรับแม่ชีไทย
- 2) เพื่อศึกษาผลการทดลองใช้โปรแกรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนเพื่อพัฒนาภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงเชิงพุทธสำหรับแม่ชีไทย และ
- 3) เพื่อศึกษาปัจจัยและเงื่อนไขที่เกี่ยวข้องของการนำโปรแกรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนเพื่อพัฒนาภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงเชิงพุทธสำหรับแม่ชีไทยไปใช้

กรอบแนวคิดการวิจัย

จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องในการพัฒนาโปรแกรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนเพื่อพัฒนาภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงเชิงพุทธสำหรับแม่ชีไทย สามารถนำมาสังเคราะห์เป็นกรอบแนวคิดการวิจัยดังนี้

1. ปัจจัยนำเข้า

รวบรวมรวมแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องจากเอกสารมาเป็นพื้นฐานเพื่อกำหนดเป็นกรอบแนวคิดและการพัฒนาโปรแกรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนเพื่อพัฒนาภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงเชิงพุทธสำหรับแม่ชีไทย ได้แก่ โปรแกรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนของ Boyle (1981) เพื่อพัฒนาโปรแกรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนตามขั้นตอน 8 ขั้นตอน ขั้นตอนที่ 1 การกำหนดพื้นฐานสำหรับพัฒนาโปรแกรม ขั้นตอนที่ 2 การวิเคราะห์สถานการณ์สำหรับกลุ่มผู้รับบริการ ขั้นตอนที่ 3 การพิจารณาผลที่พึงประสงค์ ขั้นตอนที่ 4 การกำหนดแหล่งทรัพยากร และการสนับสนุน ขั้นตอนที่ 5 การสร้างแผนการเรียนรู้ ขั้นตอนที่ 6 โปรแกรมการปฏิบัติงาน ขั้นตอนที่ 7 ความน่าเชื่อถือของการใช้ทรัพยากร และขั้นตอนที่ 8 การรายงานค่าของโปรแกรม และกระบวนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้โดยนำแนวคิดการเรียนรู้ของผู้ใหญ่ของ Knowles (1980)

2. กระบวนการ

ดำเนินการตามกรอบแนวคิดการพัฒนาโปรแกรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนเชิงพัฒนาของ Boyle (1981) และนำการผสมผสานกระบวนการเรียนการสอนผู้ใหญ่ (Knowles, 1980) ร่วมกับการสร้างบรรยากาศการเรียนรู้ที่ผ่อนคลายตามหลักการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดของนีโอฮิวแมนนิส

3. ผลลัพธ์

ผลที่เกิดขึ้นหลังจากพัฒนาโปรแกรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนคือ ได้โปรแกรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนเพื่อพัฒนาภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงเชิงพุทธสำหรับแม่ชีไทย คุณลักษณะการเป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลงเชิงพุทธของแม่ชี 8 ด้าน คือ 1. มีคุณธรรมอันประเสริฐ ประจักษ์ ก้ากับตัวเอง และปฏิบัติต่อผู้อื่น 2. ทักษะ

ในการติดต่อสื่อสาร 3. ทักษะในการสังเกตเพื่อมองคนให้เห็นลึกถึงศักยภาพภายใน 4. มีความสมดุลระหว่างและความกล้าในการตัดสินใจ และการไตร่ตรองอย่างรอบคอบ 5. มีจิตใจใฝ่เรียนรู้เพื่อหาความจริง และลึกซึ้งยิ่งขึ้น 6. มีความยืดหยุ่น ไม่ยึดมั่นติดกรอบความคิดอย่างตายตัว 7. มีทักษะและประสบการณ์ในการมองเห็นเปลี่ยนแปลงของสังคม และ 8. มีจิตใจที่เป็นผู้เริ่มกระทำก่อน และปัจจัยและเงื่อนไขของการนำไปใช้ และนำมาพัฒนาโปรแกรมให้มีความสมบูรณ์และเหมาะสมกับความต้องการของผู้เรียนอย่างครบถ้วน

สมมติฐานการวิจัย

แม่ชีที่ผ่านการเข้าร่วมโปรแกรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนเพื่อพัฒนาภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงเชิงพุทธสำหรับแม่ชีไทยผลของคะแนนการทดสอบหลังการเข้าร่วมโปรแกรมสูงขึ้น

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้กำหนดขอบเขตและวิธีดำเนินการวิจัยดังนี้

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แม่ชีที่อยู่ในสถาบันแม่ชีไทย ที่มีทั้งหมด 27 สาขาทั่วประเทศไทย จำนวน 4,000 คน และกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยได้จากการเลือกแบบเจาะจงตามเกณฑ์การคัดเลือกที่ระบุประสบการณ์การทำงานด้านพัฒนาชุมชนและสังคมเป็นสำคัญ ได้แก่ แม่ชีที่อยู่ในสถาบันแม่ชีไทยจำนวน 30 คน กำหนดคุณสมบัติ คือ บวชเป็นแม่ชีมากกว่า 1 ปี เป็นผู้มีประสบการณ์ในการทำหน้าที่เผยแผ่ธรรมะ และทำงานด้านพุทธศาสนาให้กับชุมชนไม่ต่ำกว่า 1 ปี มีความสมัครใจและสามารถเข้าร่วมโปรแกรมเป็นระยะเวลา 108 ชั่วโมง

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

แบบวัดความรู้เรื่องการพัฒนาภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงเชิงพุทธสำหรับแม่ชีไทย แบบวัดเจตคติต่อการพัฒนาภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงเชิงพุทธสำหรับ

แม่ชีไทย แบบสอบถามเกี่ยวกับทักษะการปฏิบัติ การพัฒนาภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงเชิงพุทธสำหรับ แม่ชีไทย แบบประเมินความพึงพอใจที่มีต่อโปรแกรม การศึกษานอกระบบโรงเรียนเพื่อการพัฒนาภาวะ ผู้นำการเปลี่ยนแปลงเชิงพุทธสำหรับแม่ชีไทย และ แบบสัมภาษณ์ ปัจจัยและเงื่อนไขในการนำโปรแกรม การพัฒนาภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงเชิงพุทธสำหรับ แม่ชีไทยไปใช้ เครื่องมือทุกฉบับผ่านการตรวจสอบ คุณภาพโดยผู้ทรงคุณวุฒิและการตรวจสอบค่าค่าดัชนี ความสอดคล้อง (Index of Consistency: IOC) โดยมีเกณฑ์ว่า ค่าดัชนี IOC ที่คำนวณได้มากกว่า หรือ เท่ากับ 0.5 ถือว่า แบบวัดนั้นมีความเหมาะสมที่ใช้ได้ จากการวิเคราะห์ที่ได้ผลค่าความสอดคล้องระดับ 0.80 แสดงว่า ผู้ทรงคุณวุฒิส่วนใหญ่เห็นว่าเนื้อหาในแบบวัด สามารถนำไปใช้ในการประเมินโปรแกรมได้จริง และ ผู้ทรงคุณวุฒิให้ปรับปรุงข้อคำถาม

หลังจากผู้วิจัยปรับปรุงแก้ไขแล้วได้นำแบบวัด ไปทดลองใช้กับกลุ่มแม่ชีที่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่าง จากนั้น นำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์ค่าความเชื่อมั่น (Reliability) ด้วยค่าสัมประสิทธิ์สัมพัทธ์ อัลฟาของครอนบัค (Cronbach) ในโปรแกรมคอมพิวเตอร์สำเร็จรูป โดยมีเกณฑ์ค่า ความเชื่อมั่นไม่ต่ำกว่า .60 หรือ 60% ขึ้นไป และผลจาก การวิเคราะห์ข้อมูลด้วยค่าสัมประสิทธิ์สัมพัทธ์อัลฟา ของครอนบัค (Cronbach) แบบวัดนี้มีค่าความเชื่อมั่น ที่ 0.86 แสดงว่ามีความเชื่อมั่นระดับสูง แสดงว่า ผู้ตอบ แบบวัดความรู้มีความเข้าใจในข้อคำถามเป็นอย่างดี

การพัฒนาโปรแกรมการศึกษานอกระบบ โรงเรียนเพื่อพัฒนาภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงเชิงพุทธ สำหรับแม่ชีไทย เริ่มจากการสัมภาษณ์และเก็บข้อมูล เพื่อศึกษาความต้องการของแม่ชีในการเรียนรู้ที่จะช่วย ส่งเสริมบทบาทการทำงานของแม่ชี พัฒนาแผนการ เรียนรู้ ตามแนวทางจัดกระบวนการเรียนการสอน ผู้ใหญ่ของ Knowles (1980) หลักการจัดกิจกรรม ตามแนวคิดนีโอฮิวแมนนิสและหลักการการพัฒนาผู้นำ การเปลี่ยนแปลงเชิงพุทธมาสร้างแผนการเรียนรู้และ กำหนดระยะเวลาในการฝึกอบรม จำนวน 108 ชั่วโมง ได้แก่

1) กิจกรรมกลั้วสีทิศ

เป้าหมาย 1. เพื่อให้ผู้เรียนสามารถอธิบาย ความสำคัญของผู้นำ อธิบายคุณลักษณะของผู้นำที่ดี และคุณธรรมของผู้นำได้ และ 2. เพื่อให้ผู้เรียนสามารถ นำหลักธรรมของผู้นำ พรหมวิหาร 4 ไปใช้ได้จริง

2) กิจกรรมฟังด้วยหัวใจ

เป้าหมาย 1. ผู้เรียนสามารถฝึกพิจารณา ตนเองในการรับฟังเรื่องราวของบุคคลอื่นด้วยใจ เป็นกลาง ปราศจากความลำเอียง 2. ผู้เรียนสามารถ นำหลักเมตตามาใช้ในการรับฟังอย่างมีสติด้วยความ มีเมตตา มีความชื่นชมยินดี และไม่อคติต่อสิ่งที่รับฟัง และ 3. ผู้เรียนสามารถนำวิธีการฟังด้วยหัวใจไปใช้กับ บุคคลอื่นได้และทำให้เข้าใจถึงความแตกต่างของแต่ละ บุคคลจากพื้นฐานชีวิตที่แตกต่างกัน

3) กิจกรรมฟังด้วยการจับประเด็น

เป้าหมายเพื่อให้ผู้เรียนสามารถจับประเด็น จากสารได้

4) กิจกรรมเปิดเจ้าปัญหา

เป้าหมายเพื่อให้ผู้เรียนฝึกวิเคราะห์ สถานการณ์การทำงานจากการทำกิจกรรมเปิด เจ้าปัญหา

5) กิจกรรมการทำงานเป็นทีม

เป้าหมาย 1. เพื่อให้ผู้เรียนสามารถทำงาน ร่วมกันเป็นทีมได้และ 2. เพื่อให้ผู้เรียนสามารถพิจารณา ถึงการนำหลักธรรมคือ ปิโย มาใช้เป็นแนวทางในการ ทำงานได้จริง

6) กิจกรรมการพูดด้านบวก

เป้าหมายเพื่อให้ผู้เรียนสามารถพูดด้านบวก กับตนเองและผู้อื่นได้

7) กิจกรรมฝึกทักษะการพูดต่อหน้า ชุมชน

เป้าหมายเพื่อให้ผู้เรียนสามารถพูดต่อหน้า ชุมชน

8) กิจกรรมการเรียนรู้ด้วยตนเองจาก ใบงานและปฏิบัติ

เป้าหมาย 1. เพื่อให้ผู้เรียนสามารถเรียนรู้ได้ด้วยตนเองโดยศึกษาจากใบงาน ประกอบเนื้อหาความรู้ และการปฏิบัติ คือ ฝึกโยคะ เดินเกาซิกิ และนอนผ่อนคลายพร้อมฟังเพลงบรรเลง และ 2. เพื่อให้ผู้เรียนเข้าใจหลักธรรมคือ ครุ หมายถึง น้าเคารพ

9) กิจกรรมรู้จักตนเองและผู้อื่น

เป้าหมาย 1. เพื่อให้ผู้เรียนสามารถเข้าใจตนเองและผู้อื่นโดยยอมรับในความแตกต่างของแต่ละบุคคล และ 2. เพื่อให้ผู้เรียนได้พิจารณาหลักธรรมบุคคลปโรปรณูปปฏิบัติใช้ในการทำงานร่วมกับผู้อื่น

10) กิจกรรมตัวต่อมหาสนุก

เป้าหมาย 1. เพื่อให้ผู้เรียนสามารถฝึกการวิเคราะห์ปัญหาและการแก้ไขในการทำงาน และ 2. เพื่อให้ผู้เรียนมีความรู้ความเข้าใจและนำหลักธรรม คือภวนิโย มาใช้กับตนเองเพื่อประโยชน์ในการทำงาน

11) กิจกรรมนำเสนอโครงการ

เป้าหมาย 1. เพื่อให้ผู้เรียนสามารถร่วมกันวางแผนและเขียนโครงการเพื่อใช้ในการทำงานได้จริง 2. เพื่อให้ผู้เรียนแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับประโยชน์ของโครงการที่สามารถเกิดขึ้นจริง และ 3. เพื่อให้ผู้เรียนมีความรู้ความเข้าใจและนำหลักธรรม อัตตัญญา คือรู้ตนมาใช้ได้จริง

12) กิจกรรมแลกเปลี่ยนประสบการณ์

เป้าหมาย 1. เพื่อให้ผู้เรียนมีหลักการทำงานเพื่อชุมชนได้อย่างชัดเจน 2. เพื่อให้ผู้เรียนมีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ในการทำงาน และ 3. เพื่อให้ผู้เรียนมีความรู้ความเข้าใจหลักธรรม คือสัมมาสังกัปปะ

- สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ ค่าสถิติที (t-test) เพื่อทดสอบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยตามรูปแบบการทดลองแบบกลุ่มเดียว (One-Group Pretest-Posttest Design)

ผลการวิจัย

1. องค์ประกอบของโปรแกรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนเพื่อพัฒนาภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงเชิงพุทธสำหรับแม่ชีไทย ประกอบด้วย 8 ด้าน ดังนี้

1) การกำหนดพื้นฐานสำหรับพัฒนาโปรแกรมหรือวัตถุประสงค์ของโปรแกรม

2) การวิเคราะห์สถานการณ์สำหรับกลุ่มผู้รับบริการ ได้แก่ กลุ่มแม่ชีไทย บวชไม่ต่ำกว่า 1 ปี มีประสบการณ์ทำงานพัฒนาชุมชนไม่ต่ำกว่า 1 ปี จำนวน 30 คน มีความสมัครใจและสามารถร่วมกิจกรรมได้อย่างต่อเนื่องและระยะเวลา 108 ชั่วโมง

3) การพิจารณาผลที่พึงประสงค์ ได้แก่ ผู้ร่วมโปรแกรมต้องเปลี่ยนแปลงหรือพัฒนาในด้านความรู้ เจตคติและด้านทักษะที่ทำให้ผู้เรียนได้เห็นการเปลี่ยนแปลงของตนเองและสามารถนำความรู้ไปใช้ได้จริง

4) การกำหนดแหล่งทรัพยากรและการสนับสนุน ได้แก่ วิทยากรผู้เชี่ยวชาญด้านต่างๆ สื่อการสอนและสถานที่ในการดำเนินการจัดโปรแกรมจากทางวัด และจากสถาบันแม่ชีไทยที่ให้การอำนวยความสะดวกและสนับสนุนการเรียนรู้ของกลุ่มแม่ชีให้มีประสิทธิภาพ

5) การสร้างแผนการเรียนรู้จากการสังเคราะห์แนวคิดการเรียนรู้การสอนผู้ใหญ่ (Knowles, 1980) และหลักการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดของนีโอฮิวแมนนิส ร่วมกับการสังเคราะห์เนื้อหาภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงเชิงพุทธ 8 ด้าน คือ 1. มีคุณธรรม ประเสริฐ ประจักษ์ กำกับตนเองและปฏิบัติต่อผู้อื่น 2. ทักษะในการติดต่อสื่อสาร 3. ทักษะในการสังเกต เพื่อมองคนให้เห็นลึกถึงศักยภาพภายใน 4. มีความสมดุลระหว่างความกล้าในการตัดสินใจ และการไตร่ตรองอย่างรอบคอบ 5. มีจิตใจใฝ่เรียนรู้ เพื่อหาความจริง และลึกซึ้งยิ่งขึ้น 6. มีความยืดหยุ่นไม่ยึดมั่นติดกรอบความคิดอย่างตายตัว 7. มีทักษะและประสบการณ์ในการมองเห็นการเปลี่ยนแปลงของสังคมและ 8. มีจิตใจเป็นผู้เริ่มกระทำก่อน

6) โปรแกรมการปฏิบัติงาน ใช้เวลา 108 ชั่วโมง

7) ความน่าเชื่อถือของการใช้ทรัพยากรโดยมีการประเมินก่อนและหลังการเข้าร่วมโปรแกรม

8) การรายงานค่าของโปรแกรมคือการศึกษาปัจจัยและเงื่อนไขที่เกี่ยวข้องของการนำโปรแกรมไปใช้และปรับปรุงโปรแกรมให้มีความสมบูรณ์และเหมาะสมกับความต้องการของผู้เรียนอย่างครอบคลุม

2. ผลการเปรียบเทียบความแตกต่างระหว่างค่าเฉลี่ยของผู้เข้าร่วมโปรแกรมก่อนและหลังดังนี้

1) ผลคะแนนวัดความรู้เรื่องภาวะผู้นำก่อนและหลังการทดลองของกลุ่มทดลองปรากฏว่า กลุ่มทดลองมีคะแนนเฉลี่ยจากแบบวัดความรู้แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 โดยคะแนนความรู้ของกลุ่มทดลองหลังการจากการเข้าร่วมกิจกรรมสูงกว่าก่อนการทดลอง

คะแนนเฉลี่ยความรู้เรื่องภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงเชิงพุทธสำหรับแม่ชีไทยของกลุ่มทดลอง

กลุ่มทดลอง	N	$\bar{X}$	SD	t-test	p-value
ก่อนการทดลอง	30	16.75	2.26	1.80	.07
หลังการทดลอง	30	18.50	2.50		

*p < 0.05

จากตาราง แสดงว่า กลุ่มทดลองหลังจากเข้าโปรแกรมการพัฒนาภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงเชิงพุทธสำหรับแม่ชีไทย มีคะแนนเฉลี่ยความรู้เรื่องภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงเชิงพุทธสำหรับแม่ชีไทยสูงกว่าก่อนการทดลอง

2) ผลคะแนนวัดเจตคติภาวะผู้นำก่อนและหลังการทดลองของกลุ่มทดลองปรากฏว่า กลุ่มทดลองมีคะแนนเฉลี่ยจากแบบวัดเจตคติ ไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

3) ผลคะแนนวัดทักษะปฏิบัติการภาวะผู้นำก่อนและหลังการทดลองของกลุ่มทดลองปรากฏว่า กลุ่มทดลองมีคะแนนเฉลี่ยจากแบบวัดทักษะปฏิบัติการไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

4) กลุ่มทดลองที่เข้ารับการฝึกตามโปรแกรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนเพื่อพัฒนาภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงเชิงพุทธสำหรับแม่ชีไทยนั้น มีความพึงพอใจต่อโปรแกรมการฝึกอบรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนในระดับมาก ($\bar{X} = 4.06$)

โดยเมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า กลุ่มทดลองมีความพึงพอใจต่อโปรแกรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนเพื่อพัฒนาภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงเชิงพุทธสำหรับแม่ชีไทยนั้น ทุกด้าน ได้แก่ ด้านหลักสูตร ด้านการศึกษาด้วยตนเอง และด้านการจัดการ อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 4.12, 4.10$ และ 3.96 ตามลำดับ)

ผลการศึกษาปัจจัยและเงื่อนไขที่เกี่ยวข้องของการนำโปรแกรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนเพื่อพัฒนาภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงเชิงพุทธสำหรับแม่ชีไทยไปใช้ พบว่า ปัจจัยที่เกี่ยวข้องสำคัญ ได้แก่ (1) การกำหนดความใกล้เคียงกันของอายุพรรษาของแม่ชี เนื่องจากระเบียบปฏิบัติของแม่ชี แม่ชีที่เพิ่งบวชมีอายุพรรษาน้อยกว่าต้องแสดงความเคารพและเชื่อฟังแม่ชีที่บวชมาก่อน ดังนั้นการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นอาจทำให้แม่ชีที่อายุพรรษาน้อยไม่กล้าที่จะแสดงความคิดเห็นเท่าที่ควร และ 2. ความเข้าใจในหลักธรรมพื้นฐานของผู้สอน และเงื่อนไขที่เกี่ยวข้องสำคัญ ได้แก่ การจัดเรียงลำดับเนื้อหาว่าง่ายไปยาก ควรจัดเนื้อหาเป็นเรื่องเดียวกันลำดับจากง่ายไปยากให้แม่ชีได้เรียนรู้ทีละเรื่อง และแม่ชีต้องฝึกการกล้าพูดและกล้าแสดงความคิดเห็นมากขึ้น ด้วยลักษณะของแม่ชีมีความสละสลวย ดังนั้นเมื่อเข้ามาอบรมต้องยอมรับเงื่อนไขและข้อตกลงระหว่างผู้สอนและแม่ชี ที่ต้องการให้แม่ชีสามารถแสดงความคิดเห็นในขอบเขตของเนื้อหากิจกรรมการเรียนรู้เพื่อผู้สอนจะได้รับรู้พัฒนาการของผู้เรียน

การอภิปรายผล

โปรแกรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนเพื่อพัฒนาภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงเชิงพุทธสำหรับแม่ชีไทยเป็นโปรแกรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนที่นำกระบวนการจากการสังเคราะห์แนวคิดการเรียนรู้ผู้ใหญ่ของ Knowles (1980) และหลักการจัดการ

เรียนรู้ตามแนวคิดนีโอฮิวแมนนิส นำมาใช้ในขั้นตอนกระบวนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้เพื่อพัฒนาภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงเชิงพุทธ โดยใช้เนื้อหาการพัฒนาภาวะผู้นำของปรีดา เรืองวิชาธร (2551) งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง จากการวิเคราะห์ความต้องการเรียนรู้ของผู้เรียน พบว่า โปรแกรมมีความเหมาะสม และมีความสอดคล้องกับโปรแกรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนเชิงพัฒนาของ Boyle (1981) ที่ระบุว่า การวิเคราะห์ความต้องการเป็นกระบวนการที่สำคัญมากในการจัดทำโปรแกรม เนื่องจากขั้นตอนนี้จะนำไปสู่การกำหนดเป้าหมายและวัตถุประสงค์ของโปรแกรม อาจมีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงไปตามความเหมาะสมของสถานการณ์ 8 องค์ประกอบ คือ (1) การกำหนดพื้นฐานสำหรับพัฒนาโปรแกรม (2) การวิเคราะห์สถานการณ์สำหรับกลุ่มผู้รับบริการ (3) การพิจารณาผลที่พึงประสงค์ (4) การกำหนดแหล่งทรัพยากร และการสนับสนุน (5) การสร้างแผนการเรียนรู้ (6) โปรแกรมการปฏิบัติงาน (7) ความน่าเชื่อถือของการใช้ทรัพยากร และ (8) การรายงานค่าของโปรแกรมซึ่งสอดคล้องกับการพัฒนารูปแบบการจัดกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียน โดยกระบวนการจัดกิจกรรมเน้นพัฒนาผู้เรียนให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมให้เป็นไปตามที่ผู้เรียนชุมชนหรือองค์กรพึงประสงค์ ซึ่งในที่นี้พฤติกรรมดังกล่าวเกิดจากการกำหนดเนื้อหาวิชาที่เฉพาะเจาะจงเพื่อนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงอย่างแท้จริงและยั่งยืน การจัดกิจกรรมหรือประสบการณ์การเรียนรู้จะเน้นการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้เรียนโดยคำนึงถึงความต่อเนื่องการจัดลำดับเนื้อหา และการผสมผสานเพื่อนำไปใช้ในชีวิตจริงและการปฏิบัติงานได้ การประเมินความก้าวหน้าและผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นโดยประเมินผลการเรียนรู้ว่าผู้เรียนเกิดการเรียนรู้และเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมได้จริงตามที่ต้องการ

แม้มีความต้องการพัฒนาตนเองในบทบาทผู้นำในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา และประเด็นที่ต้องการคือทักษะการสื่อสาร การเป็น วิธีการทำงานร่วมกับผู้อื่น การสร้างความมั่นใจและการฝึกสมาธิ สอดคล้องกับ Knowles (1980) กล่าวว่า ผู้ใหญ่จะสามารถเรียนรู้ได้ดีเมื่อผู้ใหญ่มีความต้องการที่จะพัฒนาตนเอง และนำ

ความรู้นั้นไปใช้ในการแก้ไขปัญหาในการดำเนินชีวิตของผู้ใหญ่เอง และสอดคล้องกับ Kidd (1973) ที่กล่าวว่า การเรียนรู้ของผู้ใหญ่เกี่ยวข้องกับงาน ความเป็นอยู่ บทบาทและภารกิจของบุคคลนั้น ลักษณะของกิจกรรมที่เหมาะสม สนองตอบความต้องการของผู้ใหญ่จะกระตุ้นให้ผู้ใหญ่เกิดความต้องการหรือสนใจที่จะเรียนรู้สำหรับด้านเนื้อหาที่ควรมีในการจัดโปรแกรม ได้แก่ ด้านเนื้อหาหลักธรรมของผู้นำที่เป็นแนวทางปฏิบัติ การจัดทำโปรแกรม ได้แก่ ด้านเนื้อหาหลักธรรมของผู้นำที่เป็นแนวทางปฏิบัติ และการพัฒนาตนเองเพื่อเป็นผู้นำในด้านต่าง ๆ สอดคล้องกับปรีดา เรืองวิชาธร (2551) กล่าวว่า การพัฒนาทักษะและคุณธรรมในด้านต่าง ๆ สามารถก้าวไปสู่การเป็นผู้นำที่ดี การพัฒนาทักษะความสามารถจะทำให้การบริหารจัดการต่าง ๆ มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น นอกจากความต้องการในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่เหมาะสม คือ การฟังบรรยาย การฝึกปฏิบัติจริง การสาธิต กิจกรรมผ่อนคลาย การศึกษาดูด้วยตนเอง และการแสดงบทบาทสมมติ เป็นกิจกรรมในขั้นตอนของโปรแกรมมีการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่อยู่ในขั้นตอนการจัดกระบวนการเรียนการสอนผู้ใหญ่ของ Knowles (1980) และหลักการจัดกิจกรรมตามแนวคิดนีโอฮิวแมนนิส ซึ่งมีขั้นตอนคือ การกำหนดกิจกรรมการเรียนรู้เน้นจูงใจให้เกิดการเรียนรู้ การเสริมสร้างภาพพจน์ตนเองและเรียนรู้ด้วยการปฏิบัติฝึกฝนด้วยตนเองและเป็นกลุ่ม เปิดโอกาสให้ได้ใช้ประสบการณ์เดิมมาใช้ในการจัดการเรียนรู้อย่างเต็มที่การเสริมสร้างภาพพจน์ที่ดีต่อตนเอง และการสร้างแรงจูงใจเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ด้วยการใช้คำพูดด้านบวก ซึ่งผู้ที่ต้องการเปลี่ยนแปลงจะนึกถึงตนเองในสิ่งที่ดี ใช้การเรียนรู้ด้วยการปฏิบัติและการฝึกฝนให้ผู้เรียนสามารถค้นหาคำตอบที่เป็นของตนเอง รวมถึงการดำเนินกิจกรรมที่ยึดหยุ่นตอบสนองผู้เรียนซึ่งกระบวนการจัดการเรียนการสอนมีความเหมาะสมกับแม่ชีและความต้องการพัฒนาตนเองของแม่ชี ทั้งเนื้อหาภาวะผู้นำที่แม่ชีสามารถนำไปใช้ในการทำงานด้านพระพุทธศาสนา และนำไปเป็นประโยชน์ต่อสังคมได้ด้วยดีสอดคล้องกับสถาบันแม่ชีไทย(2534) ระบุว่า ผู้บวชชิต้องปฏิบัติตามข้อวัตรและปฏิบัติทั้งตนเองและผู้อื่นคือการช่วย

เผยแผ่ธรรมนั้นเป็นการทำประโยชน์ให้กับสังคมและประเทศชาติ สอดคล้องกับปาริชาด สุวรรณบุบผา (2545) ที่กล่าวว่า แม่ชีได้มีความรู้ความสามารถและประพฤติดนได้เหมาะสมกับสถานภาพความเป็นแม่ชีแล้วย่อมเรียกศรัทธาและความเคารพได้อย่างไม่ต้องสงสัย และยังจะสามารถทำประโยชน์ให้แก่พระพุทธศาสนาและสังคมไทยได้อย่างดียิ่ง

นอกเหนือจากนั้น การสนับสนุนงบประมาณค่าใช้จ่ายส่งเสริมแม่ชีในการจัดกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อสร้างเครือข่ายการทำงานแม่ชีในภาคชุมชน สังคม ซึ่งมีความสำคัญและส่งเสริมบทบาทความเป็นผู้นำของการเผยแผ่ศาสนาของแม่ชีได้อย่างแท้จริง

ข้อเสนอแนะ

ข้อค้นจากการวิจัยพบว่า โปรแกรมนี้ควรเน้นเชิงปฏิบัติการของผู้เรียนเป็นสำคัญ ซึ่งสอดคล้อง

เนื้อหาที่จำเป็นต่อการทำงานของแม่ชีให้เกิดทักษะและความชำนาญอย่างต่อเนื่องตามสภาพแวดล้อมจริง

โปรแกรมการพัฒนาภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงเชิงพุทธสำหรับแม่ชีไทยเน้นการทำกิจกรรมผ่านฐานกายใจ ความคิด ที่มุ่งพัฒนาแม่ชีทั้งทางด้านคุณธรรม และทักษะการเป็นผู้นำชุมชนผ่านผู้สอนหรือผู้ดำเนินกิจกรรมให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ ดังนั้นควรมีการวิจัยเพื่อพัฒนาหลักสูตรหรือโปรแกรมเพื่อพัฒนาผู้สอนให้มีทักษะความสามารถในการพัฒนาผู้เรียนให้มีความรู้ความเข้าใจและทักษะที่ชำนาญต่อไป

กิตติกรรมประกาศ

การวิจัยนี้ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากกรมส่งเสริมวัฒนธรรม กระทรวงวัฒนธรรม และทุนอุดหนุนวิทยานิพนธ์สำหรับนิสิต บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

เอกสารอ้างอิง

- ปาริชาด สุวรรณบุบผา. (2545). *แม่ชีกับภารกิจทางการศึกษาในประเทศไทย: รายงานการศึกษาวิจัย*. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ.
- ปรีดา เรืองวิชาธร. (2551). *งานพลังกลุ่มและความสุข*. กรุงเทพมหานคร: สามลดา.
- สถาบันแม่ชีไทย. (2534). *ประวัติย่อมูลนิธิสถาบันแม่ชีไทย*. เอกสารประชาสัมพันธ์ของมูลนิธิ สถาบันแม่ชีไทย. (เอกสารอัดสำเนา).
- Boyle, P. (1981). *Planning better programs*. New York: Mc Graw-Hill.
- Knowles, M. (1980). *The Modern practice of adult education*. New York: Association Press.
- Kidd, J. R. (1973). *How adults learn*. New York: Association Press.